

*Prikaz***Derek Chollet: *Tajna povijest Dayton***

Golden Marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2007., 423 str.

BiH je i nakon posljednjeg neuspješnog pokušaja potpisivanja Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju nastavila ploviti putem svog povijesnog bespuća. Ostavši tako ponovno pred ulaznim vratima čvršćeg puta ka Bruxellesu ostaje potencijalno žarište koje može generirati nestabilnost u europskim, ali i globalnim razmjerima. U tim uvjetima ponovno se aktualizira pitanje Daytonskog sporazuma kao onog akta koji je po mnogima i uzrok današnje kvadrature kruga u Bosni. Mnogi ga karakteriziraju kao mir koji je zaustavio rat, ali koji nije i ne može omogućiti pretpostavke istinskog razvoja i suživota. Najnovija presuda Međunarodnog suda pravde i saznanja oko Haškog suda stalno dolijevaju vatru na vrelu bosanski kotao. Radikali sa svih strana ponovno prizivaju huntingtonske priče, dok lideri iz svjetskih centara sa osobitom pozornošću gledaju na svoje dijete u srcu Europe svjesni svog (ne)uspjeha.

U takvom svjetlu na tržište nam dolazi knjiga koja evocira uspomene na dramatičan završetak rata u bivšoj Jugoslaviji i summit u Daytonu koji je okončao rat. Knjiga je napisao vrsni stručnjak za tu tematiku. Derek Chollet je predavač u američkom Centru za strateške i međunarodne studije u Washingtonu i izvanredni profesor na sveučilištu Georgetown, a za vrijeme Clintonove administracije je radio kao pomoćnik i posebni savjetnik tadašnjeg američkog ambasadora pri UN-u Holbrooka. Knjiga je rezultat inicijative koju je državni tajnik Christopher uputio State Departmentu o započinjanju interne studije koja ima analizirati uspjeh američkog angažmana u Bosni. Zbog toga je autor imao pristup golemoj arhivskoj građi i usmenim svjedočanstvima najvažnijih protagonista. Kao takva, knjiga predstavlja nemjerljiv doprinos shvaćanju današnjeg stanja u regiji, koristan izvor saznanja i poticaja, ali i opomenu koju sa posebnom pažnjom trebaju čitati političari i diplomati.

Predgovor hrvatskom izdanju je napisao državni tajnik za politička pitanja u MVPEI-u, dugogodišnji diplomat i aktivni sudionik tog vremena Hido Bišćević. Govoreći o krvi ratišta i tinti diplomacije kao neodvojivim dijelovima iste cjeline, daje nasušno potrebnu širinu ovom djelu jer se autor ograničava samo na događaje u ljeto i jesen 1995. godine, neposredno zaobilazeći osnovu sklapanja hrvatsko-muslimanskog saveza koji je Washingtonskim sporazumom i bio početak strateške i političke prekretnice sukoba u Hrvatskoj i Bosni. S obzirom na uključenost Zagreba u sukob s Bošnjacima, njegovu izolaciju i prijetnju sankcijama u periodu 1993-1994., jako je važnu ulogu igrala Turska gdje je Bišćević bio u ulozi hrvatskog veleposlanika. Upravo je ona bila važan kanal komunikacije odakle je posredstvom predsjednika Demirela odapeta strelica okončanja sukoba i sklapanja saveza na relaciji Zag-

reb-Sarajevo, a čija je zadnja stanica bila upravo vojna baza Wright-Patterson, Ohio. Sukob u bivšoj Jugoslaviji bio je najveća i najteža regionalna kriza tog razdoblja sa golemim implikacijama. Vakuum nastao padom komunizma popunili su etnički sukobi, ali i igra svjetskih sila u oblikovanju posthladnoratovskog poretka. Bosna je postajala lijes politike Zapada, Europa je već u prvoj fazi Maastrichta pokazala svoju pasivnost i neučinkovitost, koncept CFSP je nemoćno gledao 43 mjeseca opsade Sarajeva, stratišta i masovna silovanja. Amerika je bila udaljena od svega, rječnikom Jamesa Bakera, bez psa za tu borbu, a globalni forumi su pokazivali svu svoju jalovost i neučinkovitost. Pa ipak, svijet nakon Bosne više neće biti isti jer je rješenje sukoba imalo izravan utjecaj na europsku i svjetsku sigurnosnu arhitekturu. NATO je prvi put djelovao izvan okvira svojih država članica pokazujući svoju novu ulogu, a SAD su premoćno pokazale tko je jedini kompetentan i odlučan rješavati probleme u europskom dvorištu.

U prvom poglavlju daje se prikaz stanja američke politike prema Bosni za vrijeme ljetne krize u lipnju i srpnju 1995. godine, politike koja je bila tu-maćena kao nekoherentna, nesređena i u fazi slobodnog pada koja nijemo prati događaje bez inicijative. Ponovno aktiviranje bojišnica, obaranje američkog pilota i otmice UN-ovih vojnika na terenu od strane bosanskih Srba dovele su do toga da UNPROFOR najavi svoje povlačenje i neuspjeh operacije do kraja godine. NATO se obvezao da će aktivno pomoći u izvlačenju snaga UN-a aktiviranjem 60.000 vojnika od kojih bi trećinu predstavljali američki vojnici. Takav razvoj događaja je smanjivao manevarski prostor Clintonovoj administraciji koja je nužno trebala novu strategiju. Već se dugo vrtjela u krug u krizi koja je rušila kredibilitet i vjerodostojnost američke politike. Status quo nije više bio održiv. Rješenje se trebalo naći u domeni novih razmišljanja, potrebno je bilo radikalno promijeniti paradigmu, početi razmišljati o tome kakva se Bosna priželjkuje i onda krenuti od te vizije koracima unatrag prema postojećem stanju i akcijama koje je potrebno poduzeti. Pokolj 8.000 muslimana u Srebrenici i zauzimanje druge UN-ove sigurnosne zone Žepe su predstavljali blamažu zapadne demokracije. To je bila točka preokreta kada je Zapad ipak odlučio odgovoriti jezikom sile i moći. Londonska konferencija je značila da UN ostaje u Bosni, da će se treća sigurnosna zona Goražde braniti NATO-vim zračnim snagama, a Sarajevo anglo-francuskim snagama za brzo djelovanje i posvetu naporima da se kriza riješi diplomatskim putem. Temeljni je problem aktiviranja snaga NATO-a bio u dvostrukom ključu. Naime, odlukama Vijeća sigurnosti UN-a, NATO je imao ulogu potpore misije UN-a na terenu, ali su o njegovom aktiviranju odlučivali glavni tajnik Boutros-Ghali i civilni izaslanik Akashi. Uskoro im je taj ključ izbijen iz ruku što će biti nužna pretpostavka odlučnijeg pristupa i upotrebe sile. Srebrenička tragedija i odluke koje je izazvala bile su onaj Rubikon koji je utro put intenziviranju nastojanja završetka rata i upotrebi drugačijeg pristupa.

Drugo poglavlje tematizira koncepcijske sukobe između Washingtona s jedne te Pariza i Londona s druge strane oko načina i opsega eventualne upotrebe zračne moći. Ovo poglavlje je iznimno značajno jer govori o kraju

rata u Hrvatskoj. Splitskom deklaracijom je uspostavljena tijesna politička i vojna suradnja između Zagreba i Sarajeva, jer je Bihaću prijetila sudbina Srebrenice što Hrvatska iz geostrateških razloga nije smjela dopustiti. Ipak, oslobađanje Krajine i Oluja su predstavljale vrhunski potez i lukavstvo hrvatskog državnog vrha jer je prvotna namjera bila da hrvatska vojska ide isključivo u deblokadu Bihaća nakon što je Tuđman obećavao Galbraithu da se opseg operacije neće širiti. Tako je prekinuta četverogodišnja okupacija Hrvatske, a i spriječeno je potencijalno ponavljanje ciparskog scenarija. Američka uloga je u cijelom projektu dvojben. Autor je dosta suzdržan, ali je neupitno da je hrvatska vojska u oblikovanju svoje strategije koristila usluge MPRI-a, umirovljenog američkog vojnog osoblja što je inače neformalni kanal komunikacije američke vlade, ali i da je državni tajnik Christopher eskplicite rekao da je hrvatska ofenziva korisna, ali da je nisu podupirali. Novi realiteti na terenu su sada zahtijevali strategiju završnog čina, odnosno diplomatsku inicijativu. Nju je na sebe preuzeo savjetnik za nacionalnu sigurnost Anthony Lake. Potonji je predstavio svoju knjigu scenarija, odnosno plan mirovnog rješenja koji bi vodio računa o vjerodostojnosti NATO-a, suradnji s Rusijom i regionalnim partnerima, a koji se u mnogome poklapao sa planom Kontaktne skupine iz 1994. On je pretpostavljao očuvanje BiH kao jedinstvene države sa dva entiteta, ali bi rješenje uključilo i pitanje istočne Slavonije te regionalne gospodarske obnove. Svim trima stranama su bili ponuđeni paketi mrkvi u slučaju suradnje i batina u slučaju neuspjeha. Uslijedile su turneje po glavnim gradovima, a naročito je bilo važno postići suradnju i zajednički jezik sa Moskvom, tako da i ona postane partner u traženju mirovne opcije. Prisutnost tako visoko rangiranog dužnosnika je dala dodatnu težinu i vjerodostojnost pregovora iza kojih je sada osobno stajao američki predsjednik. Određeno je da će pregovarački tim voditi bivši američki veleposlanik u Njemačkoj Richard Holbrooke, čovjek koji je cijeli svoj život čekao takvu priliku i koji je namjeravao ugrabiti svojih petnaest minuta slave.

Treće poglavlje počinje s potrebom jačanja Federacije. Zbog toga se otvoreno kritizira Tuđmanov historicizam i fatalizam po pitanju suživota sa Bošnjacima, ali se i govori da je njegov isključivi prioritet bila istočna Slavonija. On mora odlučiti hoće li se Hrvatska priključiti vrijednostima demokracije i slobodnog svijeta, a robovanje prošlosti sigurno nije način. Milošević se opisuje kao čovjek koji jedino razumije jezik sile i moći, kao kockar kojemu se moraju pokazati zubi i koji će morati učiniti ono što se od njega bude tražilo. Pogibija najbližih Holbrookeovih suradnika na Igmanu je samo pojačala napore i odlučnost tima, koji je sada bio i emotivno obilježen, ka stvaranju pravednog i trajnog mira. Ona je u svojevrsnom značenju predstavljala i prekretnicu jer se sada zbog suradnika nije moglo tek tako povući i predati. Poglavlje završava pokoljem civila na sarajevskoj tržnici Markale koji je bio povod pokretanju najveće akcije u povijesti saveza "Hotimičnoj sili", označivši početak dugotrajne zračne kampanje kao stalnog Damaklovog mača iznad Pala i Beograda.

Rješenjem najvećeg upitnika dotadašnjeg dijela pregovora, a to je ono o zastupanju bosanskih Srba, počinje četvrto poglavlje gdje je Milošević dobro-
no iznenadio pregovarače demonstrirajući svoju kontrolu nad njima. To je značilo da pregovori mogu ući u sljedeću fazu. Holbrooke je posebno pazio na rafiniranost kako će uključiti što veći broj partnera u pregovore tako da ih lakše kontrolira, ali da opet zadrži stvarnu moć u rukama. Njegovo iskustvo pregovarača u Parizu sa Sjevernim Vijetnamom 1968. i 1969. naučilo ga je nekim stvarima koje je ovdje želio preduhitriti. Trebalo je uključiti UN radi legitimacije cijele stvari, EU radi gospodarske obnove, NATO zbog održavanja mira, Organizaciju islamskih zemalja zbog njenog utjecaja na bosansku vladu te Rusiju i Grčku zbog njihovog utjecaja na SRJ. On je održavao stalnu vezu letećom diplomacijom na navedenim relacijama. Nije si želio dopustiti neuspjeh pred poviješću, a žustro je zagovarao i nastavak NATO bombardiranja da se Zapad ne bi pokazao tigrom od papira. Na stalnoj je vezi bio i sa Pentagonom i Washingtonom, ali je u cijelom procesu nastojao održati što veći stupanj autonomije za svoju grupu. Međashi su jasno omeđeni sa političkog vrha, ali njegov tim je želio što bolje odigrati unutar tih crvenih linija. Zbog toga nije dopuštao nikakve podjele unutar tima i curenje informacija, već je osigurao maksimalnu fleksibilnost, odlučnost i brzo odlučivanje. Pozitivnim rješenjem makedonsko-grčkog spora oko makedonske zastave i imena koje je riješeno na marginama cijelog projekta je samo dodatno učvrstilo njegovu ozbiljnost i sposobnost u očima javnosti i vođa sukobljenih strana prije odlučujućih okršaja. Ženevskim sastankom na vrhu ministara vanjskih poslova koji je uskoro uslijedio učinjen je znatan napredak. Premda je bilo teško očekivati da će se odjednom riješiti sva pitanja, ipak su načela o prihvaćanju Bosne kao jedinstvene države u njenim postojećim granicama i pregovaranju na temelju teritorijalnog omjera 51:49 bili čvrsti stupovi na kojima se trebaju graditi buduće i poželjnije nagodbe.

Peto poglavlje počinje Holbrookeovim posjetom Moskvi. Uslijed nastavka NATO-ve zračne kampanje i intenziviranja ofenzive snaga Federacije bilo je potrebno uvažiti i rusku dimenziju problema. Rusija je bila svjesna da se sada oblikuju odnosi moći koji će još dugo biti na snazi i nakon sukoba te je stoga tražila što veću involviranost i ulogu u mirovnom procesu. S obzirom na dugotrajnost bombardiranja vodstvo bosanskih Srba se u Beogradu sastalo sa Holbrookom. Karadžić i Mladić su djelovali nemoćno i prestrašeno pristavši tako na prekid opsade Sarajeva i otvaranje koridora. To slamanje Pala se dogodilo doslovce u posljednji čas zračnih operacija koje su iscrpile sve ciljeve u drugoj fazi i koja se spremala da započne treću fazu, ali koja je s obzirom na projekciju intenziteta mogla dodatno destabilizirati situaciju i ispasti iz dirigitiranog diplomatskog djelovanja, a koja je tražila i uvijek problematičnu suglasnost UN-a. Sada je trebalo harmonizirati odnose za Zagrebom i Sarajevom. Bilo je potrebno zaustaviti vojnu ofenzivu u zapadnoj Bosni i spriječiti zauzimanje Banja Luke. Amerikanci su objašnjavali Tuđmanu će grad svejedno nakon pregovora ostati u rukama Srba, da bi njegovo osvajanje prouzročilo veliki val izbeglica te možda isprovociralo i službeni Beograd da se ot-

voreno uključi u vojni sukob, a brak iz interesa unutar Fedracije bi doživio krah jer bi se ravnoteža radikalno promijenila na stranu Hrvata. Tuđman je pristao na kraj operacija, ali unutar te kampanje posjeta tri glavna dana u istom danu, Holbrooke se ponovo uvjerio da mu je najteže pregovarati sa Bošnjacima što će se nastaviti do samog kraja mirovnog procesa. Unutar njihovog tima vladao je razdor, pogotovo na liniji predsjednik Izetbegović–premijer Silajdžić, a čudljivo raspoloženje i nekonzistentni stavovi će biti atributi koje će nedvojbeno zadržati do samog kraja. Dok je tim na terenu sustavno lomio otpor i susretao se sa svom prijetvornošću balkanske diplomacije, tim u Washingtonu je polako razrađivao koncepciju sveobuhvatne nagodbe čije će jezgro biti krovni sporazum sa temeljnim načelima, na kojeg će biti pridodani posebni aneksi o pojedinim pitanjima, poput političkog ustroja Bosne i Hercegovine i statusa istočne Slavonije.

Sastankom Kontaktne skupine u New Yorku počinje šesto poglavlje. Pregovorima oko daljnjih usklađenih načela dogovorenih u Ženevi nastavljen je put prema miru stvarajući temelje za oživotvorenje državnih ustanova bitnih za funkcioniranje jedinstvene države. Sada se osjetilo da je pregovore potrebno prebaciti u višu fazu organiziranjem pregovora izbliza, gdje bi glavni akteri bili smješteni na jednom mjestu. Tako bi bilo moguće ostvariti visoki intenzitet pregovora i pritisak, a glavna načela konferencije bi bila: nema napuštanja pregovora, nema pristupa medija i nema procesa ratifikacije u domaćoj legislativi. Što se tiče mjesta pregovora, Holbrooke je bio neumoljiv. Jedino se u SAD-u može zadržati poluga utjecaja i moć nad procesom, tako bi se povećali izgledi za uspjeh i prestiž cijele administracije, a američko domaćinstvo žele i sve tri strane koje nipošto ne žele ponovno prebacivanje loptice u ruke Europljana. Ipak, potrebno je pregovore dislocirati iz velikih središta da ne bi došlo do medijskog cirkusa, ali dovoljno blizu da visoki dužnosnici mogu navratiti i stisnuti pregovarače dok bi sam svečani čin potpisivanja i ceremoniju trebalo organizirati u Europi da se na simbolički način označi i aktivna europska uloga. Konačno je trebalo slomiti otpor Bošnjaka koji su napokon počeli pobjeđivati na bojištu i nisu se tako lako htjeli odreći daljnjeg napredovanja u ime potpisivanja trajnog prekida vatre. Njihova ofenziva je došla do najviše pobjedničke točke kada je trebalo odustati od daljnjih aktivnosti na što je Izetbegović nevoljko pristao. To je od početka sukoba u travnju 1992. bio 35. prekid vatre, ali svi su se nadali da će biti i posljednji.

Sedmo poglavlje počinje dvojbom oko vojnog obilježja provedbe sporazuma, odnosno strukturi i ulozi NATO snaga. To su bile dalekosežne odluke koje će imati odlučujuću ulogu za sudbinu daljnjeg razvoja Saveza. Odlučeno je da će IFOR snage brojati između 50.000 i 60.000 vojnika, da će političko odlučivanje biti na temelju postojećeg zapovjednog lanca, a nikako na temelju dupliciranja ovlasti, što su neki europaljani predlagali, i da će civilnog koordinatora ovlastiti VS UN-a. Odnosi Rusije i IFOR-a su bili predmet posebnih pregovora. S obzirom na unutrašnju političku situaciju u Rusiji, ali i američki interes za zajedničkom kooperacijom, jačanjem bilateralnih veza i integriranjem Moskve u sigurnosnu arhitekturu Europe, bilo je potrebno pronaći ta-

kav model suradnje da IFOR postane metafora uspjeha i rješavanja teških problema kojemu će i Rusija dati svoj doprinos, a sve kao potencijalni predložak načina rješavanja kriza u budućnosti. Treći kolosjek pregovora je predstavljala peta Holbrookeova turneja po Balkanu. Glavno načelo kojim će biti vođeni nadolazeći pregovori je sveobuhvatnost, odnosno nastojat će se riješiti sva otvorena pitanja tokom pregovora jer je upitno njihovo rješenje nakon Daytonu. Okvirni sporazum je predstavljao međusobno priznanje tri nezavisne države, ispunjavanje obaveza iz aneksa dvaju suprostavljenih entiteta, a kao svjedoci sporazum će potpisati SAD i Kontaktna skupina.

"Mir nikad nije bio tako blizu, a oči cijelog svijeta uperene su u Dayton", uzvik je nade kojim počinje osmo poglavlje. Ohio je država veća od Bosne, svaku delegaciju je činio približno jednaki broj od oko 200 ljudi, a glavnu ulogu je imao Holbrookeov tim. Njegovi najbliži suradnici, pravni stručnjaci, dužnosnici iz State Departmenta i Pentagona, obavještajci, eksperti za Balkan, sva tri američka veleposlanika iz regije i pomoćnik državnog tajnika za ljudska prava činili su udarnu iglu američkih nastojanja u najvećim mirovnim pregovorima na tlu SAD-a od 1978. i pregovora u Camp Davidu. Zgrade u kojima su bile smještene delegacije su gledale jedne na drugu, a skupa sa američkim objektom su činile pravokutnik. Ruska i europska delegacija su bile u izdvojenim zgradama sa strane čime se zorno pokazivao njihov položaj tokom pregovora. Glavne sastavnice trajnog mira kojima se mir iz srca SAD-a trebao donijeti u srce Europe je izložio državni tajnik Christopher, a činile su ga: BiH ostaje jedinstvena zemlja s jedinstvenim međunarodnopravnim subjektivitetom, potrebno je uvažiti povijesnu posebnost i važnost Sarajeva, osigurati punu zaštitu, poštivanje ljudskih prava i kažnjavanje ratnih zločinaca te riješiti status istočne Slavonije. Upravo je ovo posljednje skupa sa učvršćivanjem odnosa unutar Federacije bio prvi smjer inicijative koja je bila nužna jer bez tog temelja sporazuma ne bi bilo. Sporazum o Federaciji je potpisan desetog dana pregovora. Time je udahnut novi život i multietnička suradnja kao polazna osnova šireg pregovora jer su sporna pitanja povratka izbjeglica i zastupljenosti Hrvata u upravi i političkom vodstvu riješena. Sporazum o istočnoj Slavoniji je bio formuliran kao sporazum 1 + 1, odnosno jedna godina UN-ove prijelazne vlasti nakon koje se misija može produžiti na zahtjev jedne od strana. Tuđman je oštro odbio bilo kakve opcije referenduma lokalnog stanovništva i sa punim pravom potvrdio integriranje preostalog okupiranog područja u ustavnopravni poredak RH. Ovim sporazumima je pročišćen gustiš i bačeno svjetlo na budućnost sporazuma. Osobni odnosi među pregovaračima su u bazi bili topli i otvoreni, ali niti jedno od najspornijih pitanja uređenja BiH: pitanja ustava, izbora i napose teritorija, u ovoj fazi pregovora nije bilo riješeno.

Deveto poglavlje iznosi čitav niz zanimljivih činjenica oko profila vođa u Daytonu. Milošević je tako najugodniji pregovarač, Tuđman nakon prve faze apsolutno najnezainteresiraniji koji je većinu pregovora bio u Zagrebu, dok je bošnjačko vodstvo najkonfuznije i najbliže torpediranju mira. Uz sva sporna pitanja Beograd je želio garancije ukidanja sankcija, a Izetbegović jamstva i

jaču ulogu IFOR-a, kao i ulogu OEES-a u povratku izbjeglica i organiziranju izbora. Zanimljiva je analiza u kojoj se Izetbegović pokazuje kao filozof-kralj za kojega je Bosna apstrakcija, ideal, dok je Silajdžić mnogo realističniji s više smisla za održive političke strukture, gospodarski razvoj i modernizaciju. Kao da povijest ima smisla za režiju pa je tako sve aktere potresla vijest o ubojstvu Yitzhaka Rabina, mirotvorca koji je isto želio donijeti mir u svoju zemlju i koji je podlegao metku radikala. Pa ipak, pregovori su se kretali s mrtve točke uz golemi napor i osobne drame svakog od uključenih protagonista. Glavni modus vivendi je bio da Bosna ostane i opstane kao demokratska, tolerantna i multietnička zemlja. Dogovoren je koridor do Goražda, izbori koji se trebaju organizirati tako da sami glasači odluče kako će biti zavedeni u evidencije, da li u odnosu na popis iz 1991. ili s obzirom na novonastalo stanje, Sarajevo će postati jedinstveni grad bez podjela i etničkih parcelizacija, a ključni ustupak kojim je sporazum od "37 minuta" opstao je učinio Tuđman na osobni Clintonov zahtjev, prepustivši Miloševiću većinu teritorija u zapadnoj Bosni kojeg je te jeseni oslobodila hrvatska vojska. Pregovori su ipak skoro pukli zbog Brčkog, grada u Posavini od goleme važnosti za srpsku stranu, a za kojeg je dogovorom postignuto da bude pod međunarodnom arbitražom. I tako je umjesto kraha pregovora koji je trebao biti obznanjen na konferenciji za novinare, svega dva sata prije objave fijaska sporazum postignut. Bosna je nakon četiri godine rata, krvoprolića i milijuna izbjeglica odlučila odabrati put nade i budućnosti.

Svečana ceremonija potpisivanja je obavljena u Parizu, 14. prosinca. Clinton je osobno rekao svim stranama da sada počinje najteža faza pregovora, a to je provedba postignutog i da u svojim javnim nastupima moraju pokazivati vjeru i odlučnost, mijenjajući tako svijest ljudi i obnavljajući povjerenje i razoreno društveno tkivo.

Bosna je oblikovala svijet kojeg mi danas znamo. Doktrina zaštite ljudskih prava, humanitarne intervencije i crisis managementa su noviteti razvijeni upravo nakon Daytonu. Clinton je želio da ga povijest upamti kao velikog mirotvorca koji je sporazumu Rabin-Arafat i miru u Sj. Irskoj pridodao i onaj na Balkanu. Decidirano je svijetu i javnosti govorio da SAD neće stajati po strani u slučajevima genocida i da će suvereno braniti vrline demokratskog svijeta koje osiguravaju mir i slobodu i koje su u američkom interesu. Moralno križarstvo je uvijek potencijalno opasna i kontroverzna kovanica opravdanja političkog djelovanja, pogotovo u međunarodnim odnosima, ali Milošević se preračunao kada je podcijenio tu odlučnost Zapada. Allied Force na Kosovu i konačna njegova smrt u haškoj ćeliji su dokaz kako svijet nakon Bosne više nikad neće biti isti. Ova knjiga je nemjerljivo svjedočanstvo jednog burnog razdoblja kada se oblikovao današnji svijet te stoga govori o i mogućem razvoju sutrašnjeg, ali je ujedno i udžbenik političke tehnologije i taktike pregovaranja u interesu mira kojima će biti potrebno ovladati u nekim novim krizama budućnosti.